

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

ALFONSO DE ZAMORA.

VERY little is to be found in bibliographical works concerning Alfonso, who was one of the chief contributors to the Polyglott Bible, called *Complutensis*, in the matter containing the Targum. Roderiguez de Castro¹ says that Alfonso was born in 1480 A.D., and embraced Christianity in 1492. We shall see, later on,² that our author was born in 1474, and that there is no date mentioned concerning his conversion. As to his death, Le Long³ mentions the year 1531, without indication of the source from which he derived it; we shall find later on⁴ that Alfonso wrote as late as 1544, when he describes himself as old and unhappy. The same confusion will be found concerning Alfonso's letter,⁵ addressed to the Jews at Rome, where he called himself the son of the wise (Rabbi) Juan de Zamora; from which we may conclude that Alfonso's father also embraced Christianity, perhaps to escape the frequent massacres at Zamora. There were at Zamora many celebrated families, such as the ancestors of Isaac Ibn Aramah,⁶ author of עקדת יצחק, and of those of Jacob Ibn Habib, author of the עין יעקב.⁷ Zamora had a special rite (מנהג) concerning ה' שחיטה.⁸

Alfonso, to judge from his pure Hebrew style, was educated in a Jewish school before he went to the University of Salamanca, as was the case with Paul Coronel⁹ and

¹ *Biblioteca Española*, t. I., p. 399.

² See below, No. xviii.

³ *Bibliotheca Sacra* (fol. 1723), t. II., p. 604b.

⁴ See below, No. xviii.

⁵ See below, p. 401.

⁶ *Kore Ha-dorot* (ed. Cassel), fol. 30a.

⁷ *Ibid.*, fol. 32a.

⁸ MS. Bodl. Hebrew d, fol. 43, במדינת סמורה ומהנהגים שנהגים בהן במדינת סמורה ואשכנז.

⁹ F. Delitzsch, *Studies on the Compl. Polyglott*, 1872, p. 27

Alfonso de Alcala,¹ who were his coadjutors for the Complutensian Bible, which appeared in 1515. Our Alfonso seemed to be in great favour with the Cardinal Ximenez de Cisneros, and later on with his successor as Archbishop of Toledo, Don Alfonso de Fonseca, to whom he dedicated his second edition (1526) of the Hebrew grammar in Latin. The first appeared at the end of the fifth volume of the *Complutensis*.

The following is the dedication which is to be found in the second edition (fol. סס 8b), from which we learn that Alfonso re-edited it in Alcala de Henares, with the help of Professor Pedro Siruello. It was set in type by Roderigo de la Torre in the printing office of Michael de Egia, under the supervision of Professor Don Juan de Pedraso.

דברי המחבר •

ויהי בימי אדוננו הקיסר דון קארלוש מלך ספרד ורומה •
 המגדיל אמונתנו הקדושה • בשנת אחת עשרה למלכו :
 אני אלפונסו די קאמונדה בן החכם יואן די סאמורה הנקרא
 פִּיביל חברתי זה ספר הדקדוק מלשון הקדש עם שאר אמרים
 חכתובים עמו • והוא שלם עם כל שרשיו • שהעתקתי אתו
 בלשון רומיית בפי סדריה ועניניה ושמושיה • מכל אשר השיג
 ידי ומאשר ראיתי בספרי המדקדקים הקדמונים : וזה עשיתי
 ברשות ובמאמר אדוננו הכהן הגדול של מליטולה • כי הוא
 הראשון בכהונת מלכות ספרד • ולפני גדולתו ומעלתו כל עמו
 תמיד יפלא ויחדר • אשר נקרא בשמו דון אלפונסו די פונְשֵׁיקָה :
 וחברתיו בכאן במתא אֶלְפֶּאָלָא די אֵינְאָרִישׁ בבית החכמה
 ובקהלת החכמים והמורים אשר היו בה • כי כולם ידעו אתי
 והם חזקוני ואמצוני לחברו • ויותר מכולם המורה וחכם גדול
 פִּידְרֹ סִירְנָאִילוֹ כי הוא עזרני בכל כחו בכוונתו השלימה •
 אשר בחכמת אלהים תמימה • כי בטורח גדול עשיתי זה
 בעבור שהיה להם חשק גדול לדעת ולהבין הלשון הזוה אשר
 יש צורך גדול לחאיר להם בו • לחספיק ספקם ולהבין סתרי
 הספרים • ארבעה ועשרים מאירים כספרים • כולם נכוחים

¹ Castro, *l.c.*, who quotes from Paulus Colomesius' *Italia et Hispania Orientalis*, p. 218.

למבין וישרים למוצאי דעת • ובחסכמת כולם עשיתי זאת
לעבודת האל נורא ואיום • עד שיפוח היום • ולא לעשות לי
שם כי לא שמתי זהב כסלי :

ונדפס בבית מיכאל די איינזאך איש ישר ונאמן ודורש טוב
לעמו : והיתה השלמתו ביום שלישי שהוא יום ראשון לחודש
מאי • שנת אלף וחמש מאות ועשרים ושש למנין ישועתנו •
על יד המחוקק רודריגו דילקה מורי אומן ישר ונאמן ומבין
באומנות תיקון האותיות ודפיסתן יותר מכל אשר נמצאו
במלכות ספרד : בימי המורה וחסיד דון יואן די פינדראקה
מתקן ושופט בבית החכמה הזה : תהלה לאל : בנלך ואעיי :

ברוך נותן ליעף כח • ולאין אונים עצמה ירבה :
ישמע חכם ויוסף לקח • ונבון תחבולות יקנה :
תן לחכם ויחכם עוד • הודע לצדיק ויוסף לקח :
אשרי אדם מצא חכמה • ואדם יפיק תבונה :
כי טוב סחרה מסחר כסף • ומחרוץ תבואתה :
בילאו • • ברוך יהוה לעולם אמן ואמן :

On the last folio, after the Symbolum, come the following lines, from which we can see that Alfonso had many enemies, and felt himself unhappy, in spite of his successful career.

ישוע משיחי • שמע שיחי • הצג רוחי • מאפך :
שחר קמתי • צור משענתי • לא ישנתי • מפחדך :
זכרתי יום • נורא ואיום • למצוא פדיון • מנגדך :
אנא אל נא • הושיעה נא • עת לחננה • בישועתך :
זכור עמלי • אל חי גואלי • רפא חבלי • ברוחך :
ומעמים • ושאון לאומים • אשר קמים • על עבדך :
הצילני • כי חרפוני • בראות עני • בעברתך :
על קנאתם • ושנאתם • ונאצותם • אורחותיך :
הניעמו • הורידמו • תביאמו • במשפטך :
בי כל כסלם • זהב תבלם • ובלב כולם • שכחוך :
שנאו חכמה • אהבו מרמה • הלכו רומה • בלי יראתך :
ולי אני • הושיעני • כי מגני • בתורתך :
הסר מעלי • בוז מעללי • ושלח אלי • תשועתך :
רב פעלים • ואל אלים • במקהלים • אודה שמך :

Between the Grammar and Dedication we find (on page BB) the famous Letter addressed to the Jews at Rome and the surrounding country for controversial purposes, written in Hebrew with an interlinear Latin translation. The book seems to be so rare, that the bibliographers have never seen it, and give therefore a wrong description of it. Many have said that this Letter is to be found in the Complutensian Bible after the Grammar, which is not the case. Le Long, and many after him, confound Alfonso's Letter with St. Paul's Epistle to the Hebrews, which Alfonso translated into Latin. Castro and Maittaire give the right description of it. As far as our knowledge goes, copies of this Letter are to be found in the British Museum (two copies), in Paris and Berlin. Neither the Bodleian library, nor the University library of Cambridge possesses a copy of it. Being so rare, we believe we are justified in giving a description of it.

The title of the Letter is the following:—

אגרת ששלח המחבר ממלכות ספרד אל היהודים אשר במדינת
רומה לתפוש אותם במשובתם

and it is divided into seven chapters. The first begins as follows: אנשי חיל קהל רומה וסביבותיה אליכם אישים אקרא containing a kind of introduction, and the second chapter gives proofs from the Old Testament for the Trinity. They are the same which we find in all controversies. The chief passages are, (a) in Isaiah vi. 3, where we find three times קדוש "holy"; (b) in Zechariah xii. 10. Alfonso says: והנה זכריהו הנביא נבא והעיד במקום הזה על סתר השלוש לפי שאמר והביטו אלי • ומלת אלי במקצת ספרים כתובה אליו ונקראת אלי להורות כי אב ובן ורוח הקדוש הכל אחד. In fact, the Codex Babylonicus has the variation of אליו and אלי.¹ We shall see, later on,² that Alfonso was well versed in grammar as well as in Massorah. Finally, Alfonso quotes the famous passage in the *Zohar*, קדיש אבא קדיש ברא קדיש, רוחא דשמיא.

¹ See Baer's edition. 1878, p. 89, and ed. Ginsburg, 1894, p. 1115.

² See page 402.

Chapter 3 has for subject the Hebrew grammar. The writer says that he has studied the grammatical works of Judah Hayyuj, of R. Jonah, of the Ben Ezras, but all of them are without method, and none of their disciples can write Hebrew. The following is the Hebrew text:—

ראיתי להזכיר בסדר חכמותיכם שהן דקדוק ופירוש התורה ותלמוד וקבלה קצת הספקות וקושיות שיש לכם באמונתנו הקדושה שהם קלים להשיב לכם : ואתחיל מהראשון בראשונה והאחרון אדבר באחרונה : כי בחכמת הדקדוק ראיתי כל מה שכתבו המחברים הקדמונים שהם רבי יהודה ורבי יונה : וגם ראיתי מה שחברו האחרונים שהם רבי דוד קמחי בספר המכלול . ורבי משה אחיו בקיצורו עם פירושו . והקדמת רבי בנימין בר רבי יהודה : וגם ראיתי מה שכתב רבי אברהם אבן עזרא : והנה אין בכל ספריהם אפילו סדר אחד ישר שיסמכו התלמידים עליו לדבר לשונם בסדר הדקדוק . כי עד היום לא נמצא אפילו תלמיד אחד שיוכל וידע לדבר לשונכם בסדר הדקדוק כמו שעושים היום המאמינים אמונתנו הקדושה שמדברים לשון רומיית על סדרי דקדוקם אשר נתנו להם המחברים הקדמונים והאחרונים . והם לועגים עליכם בעבור שאינכם יודעים לדבר לשונכם אם לא תלכו אל הספרים ארבעה ועשרים להזכיר הפסוק אשר ידבר אליכם לפי עניינכם . ואני אומר כי על זה אמר ישעיהו בדרך קינה . נלעג לשון אין בינה . וקודם זה אמר עם עמקי עפפה : וסבת זה היא . כי המחברים שזכרתי לא ידעו לתת הסדרים הצריכים לדקדוק לשונם ובלבלו דבריהם בלא סדר וכתבו הרבה דברים יקרים שלא לצורך עד שילאה כל אדם לקראם ולהבינם וחסרו הסדרים היותר צריכים . ועל כן היתה מלאכת הדקדוק בעיניהם כאבן מעמסה . ותהי עליהם למשא . ולכן למדו לשונם על ההרגל . כי אז טוב להם שלא ילאו ויגעו לריק . ולעגו עליהם המאמינים לחסרון דעתם . ובעבור שלא להראות כבד פה וכבד לשון לא כתבתי לכם כל המקומות אשר טעו בהם המחברים בדקדוקם . אך אם תרצו להודיעם לבניכם כתבו אלי ואני אשלח לכם כל כבודות דבריהם על דרך שם ופעל ומלה . אשר נטו בשכלם אל השמאל ולא אל הימין : ובסבת זה נפלו ולא יקומו ואבדה תקוהם . כי ידוע לכל כי חבית הנבנה אל עפר הארץ במהרה יפול כי אין לו יסוד כי אם לא השיגו הדרך הישרה והטובה בחכמת הדקדוק השפלה לחסרון שכלם :

כל שכן שלא ישיגו בפירושם להבין ולגלות כל דברי הארבעה ועשרים ספרים • שהם מאירים כספירים • שחכמיכם הבינו ופירשו אותם על דרך הפשט או לתועלת לבד כמו שפירש רבי לוי בן גרשם • אבל לא על צורות גדולות ונפלאות כמו שהבינו ופירשו החכמים והמורים המאמינים אמותנו הקדושה...

In the fourth chapter he says as follows:

עוד נוכל לומר בסתר אותיות ד' ם ן ף ץ כי כבר ידעתם כי הן כתובות לעולם בסוף המלות ואמרו חכמיכם כי צופים (theorici) אמרום לתשלום המאות • ואיך כבה מספקת שיכתבו על זה בסוף המלות • ועוד כי אין מספרן דומה למספר כמנפץ חביריהן • ומספר תשלום המאות באותיות ד' ם ן ף ץ עד היום לא נהגו אתו בשום דיני ממנות מפני שהוא ספק אבל אותיות ד' ם ן ף ץ הן כתובות בסוף המלות להורות מזה שאמרתי למעלה בפרק השני כי לקץ הימים ישובו וירוחמו • רוצה לומר כי אז ינפצו דברי הכתוב ויבינו מה שלא הבינו.....

The sixth chapter has for subject the Talmud, of which Alfonso says the following:—

עוד חברו חכמיכם התלמוד בשתא סדרי שהם זרעים ומועד ונשים קדשים טהרות נזיקין • שכולם נכללים בשתי המלות האלו שהם זמן קטן • בעבור כי כן היו לזמן מעט • ויש שם בתוך המשפטים והתורות דברים רבים על דרך חידות וכזבים וזבלים כי אינם מועילים שאם ידעו אותם המאמינים ילעגו מהם • כמו פתרון החלומות שאמרו שהחלום אחד מששים בנבואה • ומאמינים בו וצמים עליו ומתפללים ופותרים אתו • והוא חלישות המוח ובלבול השכל • וכן יש חדות רבות מחכמיכם כמו שאמרו איבריה דרב פלוני כחמת בת תשעה קבין • שאם הוא על דרך משל למה המשילוחו באיברו ולא בראשו או זרועו או ידו שעשו צחוק למאמיני אמותנו הקדושה • וכן מאמר עוג מלך הבשן על מחנה ישראל דהוה תלתי פרסאי איזיל אנא ואיעקר טורא ואשדי • גביהו שקליה ברישית ואתו נמלי ונקבותי ונחת לכתפיה • בעא למרמייה רבוהי לשינית ותברוהי ועל דא כתיב שני רשעים שברת • אל תקרי שברת אלא שרברת • כי בושתי לקרא ולשמוע הדברים האלה • וכן הנפלאות המספרים שאומרים אתרדיוש ליה ניסא • ודברים אחרים רבים כאלה אשר מצחקים

מהם המאמינים היום • ובסבת זה המלך והמלכה שעברו דון פירנאנדו ודניא אלישבע גזרו לשרוף כל התלמוד שהלשינוהו יהודים רבים שהיו עבדיהם • כי מהרסיך ומחריביך ממך יצאו : ואני אומר לכם שאם ישרפוהו שהיו עושים עמכם חסד גדול למצוא מרגוע לנפשכם בעבור כי אין לכם תועלת בו כי הסברות רבות ומשונות זו מזו שעד היום לא ידעו האמת לדון משפטיהם • ולדרוש לאלהיהם • והקושיות רבות • במלות שונות ורובם בלי תשובה • וכן כתב החדושין על זה רַבִּי מֶשֶׁה בֶּר נַחֲמָן • והוא בלבל השכל האמיתי • ואף רב אֶלְפֶּס הביא ספקות רבות אף כי הוא המובחר שבהם • ובראותי כל אלה לא הבאתי לכם רָאיוֹת מן התלמוד לפי שהוא ספר בלכול : מה שאין כן למאמינים אמונתינו הקדושה בחקיהם ובדתייהם ובערכאות שלהם כי כולם ברורים ונכונים ומפורשים ויודעים בלי בלכול כל חכמותיהם ובלי ספקות וקושיות • ואם כן איך תבינו אל פעולות יהוה ואל מעשה ידיו • ובסבת זה יתקיים בכם הכתוב למטה שאומר יחרסם ולא יבנם אם לא תשובו להאמין אמונתנו הקדושה :

The seventh chapter treats of the Kabbalah, of which we give the following extract:—

עוד חברו חכמיכם חֲכַמַת הקבלה העיונית והיא חכמתכם ובינתכם אבל לא לעיני העמים כי הם משחקים עליכם מהנוטריקון וגיא מַטְרִיא והתמורה שהוא גִּפְתִּי אגוז כמו שידעתם כי גימל ונון ותיו מורות על שלשתם • ובעבור שדברו חכמיכם בחכמה הזאת לפי רצונם בלי יסוד ותבונה לכן כל השמעים דבריהם יתמהו תמיד מהם כי הם דברי קסם וחידות נשים • ושומר רוח לא יזרע • ולכי דעתכם חֲכַמַת הקבלה קבלה משה מסיני ולא כתבה בעבור שיש בו סודות הרבה שלא יבינם כל אדם בינוני אם לא יהיה חכם גדול • ואלה הסודות נשארו בסכום האותיות או בצורה ובנוטריקון או בדברים היקרים בכתוב או בענין האותיות או המלות :

We shall now enumerate, chronologically, Alfonso's literary productions, original (which are few) as well as copies, with the complete Hebrew postscripts. We do not pretend to be exhaustive, for it is possible that some works of his exist in some provincial libraries in Spain. It is even possible that there are some of his MSS. in one or another of

the Madrid libraries, as well as at the Escorial, which we have overlooked. We hope that our learned friend, D. Fidel Fita, will be able to supplement the lacunæ. We shall see¹ that no work of Alfonso is recorded between 1500 and 1516, but we can scarcely believe that Alfonso remained inactive for fifteen years.

I., DATE 1500.

Targum on Prophets, with a Latin translation, to be found in the University Library of Madrid, without name, but probably by Alfonso de Zamora. Colophon:—

נשלם תרגום הנביאים בעזרת גואלנו שוכן מרומים בצווי
הנעלה דון פראי פראנסישקן זימ'יץ אדון הכהנים הוא ברחמיו
יאריך לו ימים ויקיים בו מקרא שכתוב תורת אמת היתה בפיהו
ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים
חשיב מעין ונא' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו
מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ונשלם בכ"ז יום לחדש גוליו שנת
אלף וחמש מאות לביאת גואלנו מלך המשיח והסימן כי בבו
בחר אדני אלהים לכהונה דון פראי פראנסישקן גימניץ קארדינאל
די אישפניא ארסיבישפו די טולידו בחדס אלהים :

Made by the command of Cardinal Ximenez; finished the 27th July, 1500 A.D.

II., DATED 1516.

MS. at the University Library of Salamanca. This MS. contains: (1) השער בגדר השיר, "On Poetry," by Gabirol, attributed to Moses Qamhi (in the Latin translation written *Camchi*) in the edition; the real author is David Ibn Yahya;² (2) "the Accents according to the Italian and Sephardic rites"; (3) "R. Meir ben Todros Abulafia's Masoretic treatise (מסורת)," finished the fifth of Elul, 4987 A.M. = 1227, at Toledo. Colophon:— נשלם כל הספר הזה ביום ב' ו' ימים להדש אוטוברי בשנת אלף ות"ק וי"ז ללידת מושיענו ישוע משיח ע"י אלונשו די שאמורה עבדו בכאן במתא אלכלא

¹ See below, Nos. I. and II.

² See Steinschneider, *Catal. Libr. Heb. Ox.*, p. 866.

די אינריש.....במרחות גדול. Finished at Alcale de Henares, Monday, the seventh of October, 1516, under great difficulties. Alfonso claims to have taken this treatise from a copy made by Baruch Ibn Sahl (סהל), who transcribed it from the autograph, and there he saw the author's signature, R. Meir hal-Levi ben R. Todros. The date of composition, 4987, as well as the words ועיני ראו חתימת שמו is also found in the Escorial MS., G. Pluteo I., No. 5, which contains the commentaries on Psalms by D. Qamhi and M. Meiri, and those by Rashi and Levi b. Gershom on the five Megilloth, Ezra and Nehemiah, followed by שטר מכירת חמן למרדכי and ס' מסורות, but the name of the copyist, Baruch, does not occur in it, as far as we have noticed it. (4) "D. Qamhi's Dictionary," dedicated to Ximenes (ברשות דון פר' שמיניץ), and here Alfonso says that he is forty-two years old. He gives the title of these four treatises, which are translated into Latin, as קריית ארבע (Genesis xxii. 2), in allusion to the numbers of the books found in it. There are some glosses on the last two treatises. At the end of the MS., by another hand, it is stated that the King Don Carlos, son of Doña Juana (דוניא גואנא), daughter of Don Fernando and Isabella, went to Spain in the year 1518, when he was seventeen or eighteen years old, and brought with him a councillor, called שיביש, who had put enormous taxes upon the people. This caused a revolution against the king, and he had to return to his country with great shame.

III., DATED 1517.

"Targum of Hagiographa," with a Latin translation (forming the second volume of No. 1). Colophon:—נשלם ביום רביעי שמונה ימים לחדש אבריל שנת אלף וחמש מאות וי"ז ללידת מושיענו יהושע משיח על יד אלפונסו די סמורה במאמר דון פראנסישקו שימיניז די סיסניורוש כהן גדול של טוליטולה במתא אלכלה די אינריש שבה לאל:

Made at the wish of Cardinal Ximenez at Alcala de Henares, finished Wednesday, the 8th of April, 1517.

IV., DATED 1519.

In the Angelica at Rome, No. 21,¹ "Grammar and Dictionary of Joseph Caspi (see *Histoire Littéraire de la France*, t. XXXI., p. 499). Colophon:—נשלם הספר הזה ביום שביעי כ"ג לחדש גוליו שנת אלף וחמש מאות ותשעה עשר ללידת מושיענו יהושע המשיח על יד אלונשו די סאמורה עבדו בכאן במתא אלכאלה די איטאריש. Copied at Alcala de Henares, finished on Saturday, the 23rd July, 1519.

V., DATED 1519.

"Escorial Pluteo 2. c. 85. Moses Qamhi's מהלך, with Benjamin's notes and a part of the מכלל." Written at Alcala de Henares, finished in December, 1519.

VI., DATED 1520.

At the end of a Bible with the lesser Massorah, written Tebeth, 5242=1481, at Tarazona, by Yom Tob, son of Isaac Amarillo (see *Archives des Missions Scientifiques*, 2nd série, vol. v., p. 424), followed by the text of the "Megillath Antiochos" (in Hebrew), we find the following colophon:—אני אלונשו די סאמורה יום ראשון מחדש מארסו שנה אלף ותקכ משם וחלאת הוסר כחי ונחלש רוחי ועיני כחו ותעו נתיבותי וכל אחבי כחשוני ושנאוני והיו לו לאויבים ולא מצאתי מנוח לרוחי ולכף רגלי וימי נזעכו ורוחי לאלהים..... ותצא מן העולם :

In this postscript, dated the 1st of March, 1520, Alfonso complains of his friends who turned from him; he is unhappy and ill (see below, p. 414).

VII., DATED 1520.

Escorial Pluteo I., No. 4. "Genesis," with Spanish translation and marginal notes, has the following colophon:—נשלם הספר הזה של בראשית עם הנוסחאות מל' רומיות הכתובות עמי ביום ג' כ"ז ימים לחדש גוניו שנת אלף ות"ק

¹ See the Catalogue, p. 94.

וכ' שנים ללידת מושיענו ישוע משיח על יד עבדו אלפונסו די סאמורה במתא אלכאלה די אינאריש להחכם הגדול בחכמת אלהים כי די סירואילו כי שמעו בכל הארץ שבת ליי Finished Tuesday, the 26th June, 1520, at Alcala de Henares for Sirillio (see above, p. 399).

VIII., DATED 1526.

National Library, Madrid, C. 33, No. 5. D. Qamhi, Dictionary without vowel points, except the word קמחי, probably by Alfonso, dated Thursday, the 11th August, 1526, according to the end, where we read, יום ה' י"ז ימים לחדש, אגוסטו שנת ת"ק וכ"ז ללידת מושיענו ישוע המשיח דכרתי ואמרתי כי המורה אנטוניו דילה פואיטה לא יקומו דבריד ואני אומר שחוא יעמיד בית חכמת אלכאלה די אינאריש. At beginning we read: נאמר לכהן קוריא שישמני פירושי הנביאים: שהם לי נקודות כי שלא יתפאר על שאגניו וחביריו שאינם יודעים לקרוא בלי נקודות ויש לו פירושים בלי נקודות כמו מלאכת אדון גדול ויהיה לי יותר נחת רוח ומעט עמל:

Finished Thursday, 16th August, 1526. He mentions the Professor Antonio de la Foveta as being opposed to the establishing of an university at Alcala de Henares. He mentions the priest Corea who reproached Sanjez that he could not read unpointed Hebrew. We cannot elucidate the matter in dispute; nothing of it is mentioned in La Fuente's *Historia de las Universidades en España*.

IX., PROBABLY 1526.

The second edition of Alfonso's Hebrew Grammar and his letter addressed to the Jews at Rome, see above, p. 398.

X., DATED 1527.

Univ. Libr. Madrid. A Latin translation of Genesis, with the following colophon:— בימי המברך? דון אנטוניאו די קאשאקאנטו המתקן נשלם הספר הזה ביום שני י"ד יום לחדש אינירו שנת אלף וחמש מאות ועשרים ושבע למנין ישועתנו על יד אלפונסו די סאמורה במתא אלכלה תהלה לאל:

Finished the 14th of January, 1527, at Alcala de Henares at the time of the corrector (?) Don Antonio de Cascanto (?).

XI., DATED 1527.

MS. in the National Library of Paris, Hebrew No. 1229. David Qamhi's Grammar, text with Latin translation, has the following colophon:—
 נשלם חלק הדקדוק • נכתב ספר המכלול—
 הזה לנגיד והחכם הכולל אידוארדו ליאו ציר נאמן ממלכות
 אינקילאטיא לאדוננו הקיסר דון קארלוש מלך ספרד ורומה
 המגדיל אמונתנו הקדושה ונשלם ביום שביעי שני ימים לחודש
 גביאימברי על יר אלפונסו די סאמורה במתא אלפאלה די
 אינאריש בשנת אלף ותק וכו' למנין ישועתנו בעצת החכם
 השלם קאשטרי קאבלו ננזייז קורוניל איש תם וישר ירא אלהים
 וסר מרע אשר שמעו בכל הארץ ברוך נותן ליעף כח ולאין
 אונים עצמה ירבה :
 ברוך יהוה לעולם אמן ואמן :

Written for Eduardo Leo, English Ambassador at the court of the Emperor Charles V., at the advice of Maestro Pablo Nuñez Coronel, finished Saturday, the 2nd of November, 1527.

This MS. also has קמחי. No doubt that the Spanish Jews pronounced this name *Camhi*; indeed, the nickname of חיחטי given to our David by the Provençal Rabbi can only be explained by the Arabic word *Qamh*, "wheat," and has no sense if pronounced *Qimhi*, from קמח, "flower." There are now families in the East called *Qamhi* and *Qimhi*, of which the former is the Hispanico-Arabic pronunciation, and the latter that of the Franco-Germanic pronunciation, who only know the word קמח and not the Arabic *Qamh*.

XII., DATED 1530.

National Library, Madrid, No. 12, contains the Latin translation of Isaiah, Daniel, and Lamentations. Colophon:—
 שלשת הספרים האלה שהם קינות ודניאל וישעיהו במתא אלכלה
 די אינריש על ידי אלונסו די סאמורה ונשלמו ביום שביעי י"ח
 יום לחדש אוטוברי לשנת אלף ותק ול למנין ישועתנו :

These three books were written at Alcala de Henares, finished on Saturday, the 15th of October, 1530.

XIII., DATED 1532.

Aramaic introduction to the Targum of Isaiah, begun at Salonica, Tuesday the 28th of February, 1532, according to the following words in the Leiden MS., יום ג' כ"ח היברורי. התחלתי מלאכת שלמנקה שנת ל"ב. The name of Alfonso does not occur in the MS., but there can be no doubt that he is the author, for Alfonso alone had charge of the Targum for the Complutensis.¹ Cardinal Ximenez has his full praise, as well as Coronel.

The following Introduction is to be found in the MS. Warner, 65 F:—

הקדמת מלאכת התרגום שכתבתי למדינת שאלאמאנקה :
 דברי כותב הספר הזה : לכל הקורא בו בדבר כל חזוה :
 תרגומא דנביאיא מפרש עם מליצותא דלישנא דרומאי לקיבליה
 כתיבא בדיל דירחשון כל דקריין ביה ולא ישעון : דיעל תרגומא
 חדא פקיד וגזר למיעתק ולמיכתב חכימא שלימאה בחכמתא
 דאלהא דשמיא : דון פריהיי פראנסישקו שימיניץ די סישנירוש
 כהנא רבא דמלישולא קדמאי מן ספרדתא : ודא עבד בתר דבנא
 ביתא החכמתא רבא ויקירא דחזינא יומא דין במתא אלכלה די
 אינאריש ובתר דגזר ופקיד למידפס כל ארבעה ועשרין ספרין
 דאוריתא בארבע לישני דאינון מתחזון תמן לדוכרנא רבא ויקירא :
 ודא עבד בדיל למידע ולמולף סתרין סגיאין וקשיטין ומחימנין
 ויציבין דאישתכחו בלישנא דעבראן לסעדא להימנותא קדישתא
 דישוע משיחא בר אלהא חיא : ובתרגומא חדא דנביאיא דתרגם
 יהונתן בר עזיאל אישתכחו פיתגמין דקשוט דאנון מסעדין
 להימנותא קדישתא : ובנבואת ישעיהו בר אמוץ אישתכחו יתיר
 מבכולהון : ועל דא איתכתב תרגומא חדא בסיפרא הדיון לסוכלי
 תנורא ומנדעא שבתא : בדיל דיחסנון ויהנון לאיסתכלא חני
 פתגמאי דתרגומא כל חד מנהון באתרי וישרון יתהון בליבהון :
 ומליצותא חדא דלישנא דרומאי אעתק יתה מלביה חכימא
 שלימא בחכמתא דאלהא והוא גבר שלים בדחלתא די : ועדי

¹ See Steinschneider's *Catalogus Codd. Hebræorum Bibl., Acad. Lugduno Batavorum*, 1858, p. 281.

מין בישא דאיתקרי בשמיה מאשמרי פאבלו קורניל די שמעיה
 בכל ארעא¹: וספרא חדין איתכתב לשואה יתיה בבית ספריא
 דחכימין שלימין. דאינון בקרתא יקירתא דשאלמאנקה בלימודא
 יקורא וישיבתא רבתא בדיל דאינון מיניה כל דיתרעון למידע
 סתרין מהימנין דאוריתא: וכען שכינא בנבואת ישעיהו בר
 אמוץ בדיל דאיתנבי על ישוע משיחא בר אלהא היא פתגמין
 טבין כמא דמיתחזי בחדין כתיבא דקרינא ביה בדין אורחא:

XIV., DATED 1534.

University Library, Madrid. "Commentary of D. Qamhi on Isaie," written by Hayyim ben Samuel Ibn רוג'א, completed by Alfonso, has the following colophon: די אלפונשו די סמורה כתב חסרוני הספר הזה והם נקודים ונשלם בשנת אלף ותק"ד, completed at Alcala de Henares in the year 1534.

XV., DATED 1534.

MS. Madrid Bibl. Nac. David Qamhi's Dictionary has the following colophon: נשלם חסרון ס' המכלול הזה והוא הנקוד על יד אלפונשו די סמורה במתא אלכאלה די אינריש לשום אותו בבית הספרים אשר שם יעיינו בו החכמים והמורים כדי לתבין סתרי הספרים יד מאירים כספירים בשנת אלף ותק"ד ולד' למולד ישו ביום ב' ב' ימים לחדש אוטוברי. Completed at Alcala de Henares, finished on Monday, the 2nd of October, 1534. To be kept in the Library at the disposal of students.

XVI., DATED 1534.

"Targum Onqelos" (MS. Escorial), followed by תוספתות ויגש אליו, which are those found in the so-called "Targum Yerushalmi," on מוצ'א (Gen. xxxviii. 25), ויהי בשלח (Gen. xlix. 18), and לישועתך (Gen. xliv. 18), followed by the words: והשאר תוספתות: "The other passages will be found in their places." Colophon: די סמוראה כתב חסרוני הספר הזה בשנת אלף ותק"ד ולד' למנין

¹ From ומליצותא (1.) seems to be erased in the MS.

ישועתנו במתא אלכאלה די איקאריש שבח לאל
at Alcala de Henares finished in 1534.

XVII., DATED 1536.

MS. Nac. Library, containing the Pentateuch, completed by Alfonso, has the following colophon:— נכתבו חסרוני ההומש הזה על יד אלפונשו די סאמורה במתא אלכאלה די איקאריש ונשלמו ביום רביעי י"א יום לחדש אומוברו שנת אלף ותק ולו למנין ישעתנו שבח לאל
Completed at Alcala de Henares, finished on Wednesday, the 15th October, 1536.
MS. Leiden.

XVIII., DATED 1544.

Letters addressed by Professor Sornosa, at the University of Alcala de Henares, to Pope Paul III. and to Cardinal de Santa Balvina, asking protection in the name of all the Professors against D. Juan Tavera, who persecutes the University. We have no means of finding out what these persecutions were; it seems against Hebrew teaching. These letters were either translated into Hebrew, if not composed, by Alfonso. He says here that he is about seventy years old, and has not yet seen happiness. He has pointed these letters for the use of those who are not advanced Hebrew scholars. He adds that he alone remains now of the wise men of Spain who were exiled in the year 5252 (1492 A.D.).

אגרת ששלח המורה סורנוסה שופט ומישר בישיבת אלכלה די איקאריש לאב הקדוש אשר במדינת רומי אב קדוש אדוננו פאולו השלישי כהן גדול ונשא מן הקדושה והכללית קהלת רומי כבר ויודעת קדושתך וחכמתך רבה מה שאומר שלמה בכל חכמת הגדולה שנתן לו האל כי בשבח החכמה האריך מאד ואמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה • כי טוב שחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה • וקדושתך יודעת כי אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו והחכמה היותר אמיתית והישרה היא אותה שנבין בה הכתוב הקדוש שמספר שם מעשי האל ונפלאותיו שברא את העולם בחכמתו הגדולה והנפלאה • כמו שאמר שלמה בחכמתה יהוה יסד ארץ כונן שמים

בתבונה ומתוך החכמה הזאת יהיה לנו יראת האל כמו שאמר
 אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה • אז תבין יראת יהוה
 ודעת אלהים תמצא • כי מתוך זאת החכמה תגדל ותנשא
 אמונתנו הקדושה והכללית שאם נאמין אותה באמת אז נשיג
 מלכות השמים • ויש עזרה אחת גדולה לתבין הכתובים
 הקדושים ביותר מאד • והיא השלש לשונות שהן רומיית ויונית
 ויהודית • כי כן הזהירנו גירונימו הקדוש בהקדמתו ואמר שאם
 יהיה לנו ספק בספרים ארבעה ועשרים שנקרא ונלך ללשון
 יהודית • ואם בבשורות משיחנו ישוע שנלך ללשון יונית ואנחנו
 עבדיך כל החכמים והמורים היושבים בישיבה הזאת בעיר
 אלכאלא די איטאריש כלנו נושקים רגליך וידי קדושתך בשכלות
 גדולה ולמדנו אלה השלש הלשונות הנזכרות ועסקנו בהן כדי
 להגדיל אמונתנו הקדושה והכללית • ואנחנו מבקשים ושואלים
 מקדושתך רבה שתעזרנו בעבור אהבת האלהים שיש בקדושתך
 ותצילנו מיד אויבנו כהן טליטלה שרדפנו על לא חמס בכפינו •
 והוא אדון העיר הזאת ונקרא בשמו דון גואן מאבירה ומביא
 עלינו בכל יום תמיד צרות רבות ורעות • ועבר על מצותיך
 וכתביך הקדושים שנתת לנו לחגן בעדנו וגם כן עבר על כתבי
 האבות הקדושים אשר היו לפניך וכתביך וכתביהם לא קיים •
 ולא די שלא קימם אלא שקרע כתביך הקדושים השופט ששם
 עלינו בזדון גדול והוא יושב בעיר הזאת הנזכרת ונקרא בשמו
 קירוגה • וגם כן עבר על מצות אדוננו הקיסר דון קארלוש שהוא
 חגין עלינו וצוה שלא יענינו ושישמרו חוקותינו עד שישוב
 למלכות ספרד ולא די שקרע שופטחו כתביך אלא שחכה על
 חלחי לשליח ששלחנו אליו שיקרא כתביך הקדושים לפניו כי
 בצרה גדולה אנחנו עמו ונחשבנו כצאן טבחה בעיניו • ולא
 ידענו למה עושה זאת העוות • אם מקנאה או משנאת החכמה
 או אהבת הממון או להקטין זכרון הכהן של טליטולה שבא
 לפניו ויסד זאת הישיבה בכונת עבודת האל שנקרא בשמו
 פריחיי פראנסישקו שימיניץ שהיה איש תם וישר וירא אלהים
 וסר מרע כמו שנראה ככל מלאכותיו הטובות שעשה • וסבלנו
 עד עתה כל הצרות הרעות הנזכרות בתקות עזרת קדושתך
 שאתה יושב במקום האלהים ואתה איש אלהים קדוש • כי אם
 תעשה קדושתך השאלה הזאת ששאלנו יהוה יהיה בכסלך
 ושמר מלך מלכד ואני המורה סורנוצה מישר ושופט מן
 הישיבה הטובה הזאת כתבתי לקדושתך האגרת הזאת בהסכמת
 כל החכמים והמורים היושבים בה ואני והם משתחווים לקדושתך

רבה בשפלות גדולה ובכל יום תמיד אנו מתפללים לאל שיגדיל קדושתך לעבודתו הקדושה ברחמיו אמן :

נכתבה ונשלמה האגרת הזאת לעבודת האל ביום שני שלשים ואחד יום לחדש מארסו שנת אלף וחמש מאות וארבעים וארבע למנין ישועתנו בישיבת אלכלה די אינאריש על ידי אלפונשו די סאמורה מלמד לשון יהודית בזאת הישיבה לכל הרוצים ללמוד . והרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי ליום טוב עד היום : וכתבתי זאת האגרת בנקודותיה כדי שיבין אותה כל אדם בינוני אף כי לא יהיה חכם כי לחכמים אין צריך נקודות אלא שישלמו חסרונם . כי אני נשארתי לבדי מכל חכמי ספרד מן גירוש מלכות קאשטיליה שהיה בשנת חמשת אלפים ומאתים ושתים וחמישים לבריאת עולם למנין שמונים בו היום כל היהודים היושבים בכל העולם בגלות בעונם

סוף שבח לאל

finis laus deo ובכל אותיות השימוש עשיתי זה האות ✓ כדי שיכירם הקורא ואל יתמה | בכלמה מי שיראם :

Para el Cardinal de Santa Balvina.

Illustrissimo y Revertissimo (so).

אדון נאור ונעלה מאד :

כבר יודעת אדנותך וחכמתך רבה מה שאומר ירמיהו הנביא בראות משובת חמון עמו שהיו מבזים דברי האל שהיה אומר להם בכל יום . ובכאב נפש ועצבת לבו צעק ואמר אלכה לי אל הגדולים ואדברה אותם כי המה ידעו דרך יהוה משפט אלהיהם . אך המה יחדו שברו על נתקן מוסרות שרצה לומר כי גדולי העם ושריו ושפטיו ומנחגיו חייבים ליישר ולתקן כל דבר מעקל ורע שיראו בחמון העם . והזהיר להם שאם לא יעשו כן כי כלם יאבדו . ובעבור שלא עשה כן אבדה ירושלם כמו שאנו רואים היום וקוראים בספר קינות ירמיהו שחרבה ירושלם על עוות הדין שהיו עושים תמיד בה כמו שאמר ישעיהו הנביא צדק ילין בה ועתה מרצחים . וכן אמר עוד גולת העני בבתיכם : וכמו שאלה הנביאים צעקו על עוות הדין שהיה בירושלם כן אנחנו עבדיך וצאן מרעיתך צועקים לאדנותך כל החכמים והמורים היושבים בישיבה הזאת בעיר אלכלה די אינריש כי אדנותך מגין ואדון הישיבה הזאת . וכמו שעד עתה עשה אדנותך חסדים רבים וטובים עמנו לחגן בעדנו כן שאלנו עתה לאדנותך שתגן עלינו והעזור לנו כי כהן מליטולה שנקרא

דון גואן טאבירה מביא עלינו צרות רבות ורעות כמו שיספר
לאדנותך יותר באריכות מליצנו בעדות שיש לו מזה • כי אינו
רוצה להקים החקות והחנות וכתבי האב הקדוש והאבות
הקדושים שהיו לפניו שנתן לנו להגן עלינו • ועבר על מצות
קדושרו הוא ואמניו ושופטו קרע כתבי אב הקדוש ונקרא
קירוגה • והוא זדוני מאד וגם כן עבר על מצות אדונינו הקיסר
דון קארלוש שהוא מגין ואדון הישיבה הזאת כמו אדנותך •
והוא צוה שלא יזיקנו בשום דבר קטון או גדול עד שישוב
למלכות ספרד • כי אז יתן סדר כדי שישמרו כל החקות והחנות
והחסדים כמו שסדרם פריהיי פראנסישקו שימיניץ כהן טילוטולה
שיסד הישיבה הזאת לעבודת האל • ועל כן אנחנו עבדיך
שואלים מאדנותך שתספר כל הדברים האלה לאב הקדוש
ותשאל לו שלא יאבה כל הרעות האלה בקהלת האלהים כיון
שהוא יושב במקומו • והוא איש אלהים קדוש • כי בתקות עזרת
אדנותך סבלנו עד עתה כל הצרות האלה ועסקנו תמיד בחכמת
האלהים כדי להגדיל אמונתנו הקדושה והכללית ואם תעשה
אדנותך זה ששאלנו אז יהיה בנצלך ושמר רגלך מלכך :
ואני המורה סרנוצה מישר ושופט מן הישיבה הזאת כתבתי
לאדנותך האגרת הזאת בהסכמת כל החכמים והמורים המושבים
בה ואני והם משתחוים לאדנותך בשפלות גדולה • ובכל יום
תמיד אנו מתפללים לאל שיאריך חייך בבריאות ושלוש לעבודתו
הקדושה • כי לא שכחנו החסידים הגדולים שעד עתה עשה
אדנותך עמנו • האל יציל אדנותך מרעה אמן :
נכתבה ונשלמה האגרת הזאת ביום שלישי שהוא יום ראשון
לחדש אבריל • שנת אלף וחמש מאות וארבעים וארבע למנין
ישועתנו באלכלה על יד סאמורה כתב ומליץ האגרת הזאת
laus deo שבח לאל :

The first letter was finished on Monday, the 1st of March, 1544. Here Alfonso calls himself teacher of Hebrew at the University of Alcala de Henares. The second letter was finished on Tuesday, the first of April, 1544.

XIX., DATED 1558.

MS. Bibl. Nac., No. 13, contains Exodus in Latin, with the following colophon :—

נכתב הספר הזה בכאן במתא אלכלה די אינריש לתת אותו
בבית הספרים שיועיל לכל התלמידים הבאים ללמד מארץ אחרת

ונשלם ביום ו' כ"ז יום לחדש נוביימברי שנת אלף ותק ונח
למולד ישו על יד אלפונשו די סמורה והוא שחבר והדפיס
דקדוק לשון עברית בלשון רמית ונכתב ונשלם בימי המורה
וחסיד ואיש ישר מושין פאשקואל מתקן ושופט בבית החכמה
הזה תהלה לאל :

Written at Alcala de Henares for the use of such students
as came to Alcala from another country ; finished Friday,
the 27th of November, 1558, by Alfonso, author of a
Hebrew Grammar in Latin, which is printed. This MS. was
written in the time of Professor Musen Pascual, Officer
of the University.

XX., DATED 1532 (doubtful).

Castro¹ mentions a MS. in the Escorial Library, written
on paper at Alcala de Henares, finished in the year 1532,
which contains a theologico-controversial treatise with the
title of ספר חכמת אלהים "Book of the Wisdom of God."
At the end it is said that it was written by Alfonso de
Zamora. It is probable, says Antonio, that this treatise is
an amplification of the "Letter to the Jews of Rome" (see
above, p. 401), and what makes it probable is, that a note in
the MS. says that it was written at the desire of Don F.
Juan de Toledo, Bishop of Cordova. The MS. is written in
two columns, of which the one contains the Hebrew text
and the other is left blank, probably intended for a Latin
translation similar to the Letter addressed to the Jews of
Rome. We have not seen this MS. in the Escorial Library.

XXI., WITHOUT DATES.

A. MS. No. 18 of the Bibl. Nac., contains D. Qamhi's
מכלול, with the following colophon:—**אלפונשו די סמורה**
כתב כל הנקוד בספר המכלול הזה. All the pointing was by
Alfonso.

B. MS. No. 19, contains the "Dictionary," of which a part
is on vellum. Colophon injured:—**נשלמו ונכ... | ... ליום**
קמחי Qamhi is here written **ב' י"א יום**.

¹ *Biblioteca Española*, tome I., p. 400.

Don Nicolas Antonio¹ mentions the following treatise of our author: "Compendium Alphonsi Zamoræ Universorum Legis veteris præceptorum," in 4to. He says it was mentioned in a Catalogue of the Library at Soria (Aragonia). Whether it was a printed book or a MS., he cannot say.

P.S.—After this article was in type, the Bodleian Library acquired a copy of the Grammar (p. 399), in which a leaf is missing but supplied by a modern hand.

A. NEUBAUER.

¹ *Bibliotheca Hispana Nova*, vol. I., fol. 56a.
